

TRÄDRISTNINGAR

I Dalarnas skogar är det sedan länge känt att det finns gott om trädristningar utförda av vallkullor under 1700- och 1800-talen. Men vilka var de? Inge Nilsson har forskat vidare och berättar här hur han fick fram vilka de sannolikt var, var de bodde och vilka fäbodar de drog till.

TEXT och FOTO: INGE NILSSON

I Dalarna finns fäbodristningar eller vallkulleristningar i form av initialer och årtal inhuggna i första hand på trädstammar men även i sten. Ore socken anses med sina 700 registrerade träd vara det ristningsrikaste området i världen. Mörkertalet är naturligtvis stort och majoriteten är redan nedhuggna och de som är kvar hotas av ett ovarsamt skogsbruk. Ristningar finns i hela fäbodområdet från Bohuslän till Tornedalen och även i andra länder. I Dalarna har de inventerats av Rolf Lundqvist, Enviken och återfinns på Riksantikvariämbetets Fornsök.

Fäbodristningar är inget klotter utan har ett budskap och kan markera stigar eller gränser. Man hittar dem på ofta på sk sovholor, små trädbevuxna holmar i myrområden där fäbodkullorna rastade med djuren. Ristningarna är huggna med en handyxa på en blecka.

På de flesta tallstammarna – det är sällan andra trädslag – hittar man initialer typ AED och årtal. Ibland kan det finnas bynamn och t o m hela meningar typ: SISTA FREDAGEN OM HÖSTEN. Kända ristningar är daterade mellan mitten av 1700-talet och 1905 men det finns en beskriven även från 1600-talet.

Sovholen vid Halgonberget där det finns massor av träd med ristningar från 1700-talet.

De finaste och mest besökta finns på en sovhöl vid Halgonberget i Ore socken. Här finns många tallstammar med välbevarade ristningar i form av namn och årtal. När jag studerade mina fotografier av dessa kunde jag läsa även bynamnen Sörboda och Dalen d v s det som nu heter Dalbyn.

Träristningarna är dekorativa och många är i nyskick trots att de gjordes för 235 år sedan.

Här har jag lagt bilden ner för att det lättare ska gå att läsa bl a I DALEN, AED KED 1776 I SÖRBODA. Ovanför Dalen står initialerna från Dalen.

Med ledning av detta så började jag forska efter vilka dessa vallkullor kunde vara. Som utgångspunkt hade jag BED AED AOD 1778 I DALEN och BED AED KED 176 I SÖRBODA (se bild). Eftersom Dalen är en stor by så finns det många med samma namn så därför koncentrerade jag mej på Sörboda.

Jag startade med att leta i husförhörslängderna och började redan med längden för 1700-1739 och höll på till 1806-1815 års längd för att se vad som hände med dem efter 1776. Jag letade efter kvinnor med dessa initialer som var unga och ogifta. Till slut utkristalliserade det sig tre systrar som visserligen 1776 inte var så unga men de var ogifta och bodde kvar hos föräldrarna. Några år senare hade de flyttat.

Sannolikt är det Anna Ersdotter född 14.5 1731, Brita Ersdotter född 12.5 1734 och Kersti Ersdotter född 17.8 1749 från Gothgården i Sörboda. Fadern är Goth Erik Andersson född 1700.

Det finns en möjlighet att KED även kan vara Subb Karin Ersdotter född 23.3 1751 eller Graf Kersti Ersdotter född 30.11 1748.

Nästa steg var att försöka leta upp var Gothgården låg. Jag gick till Lantmäteriets skifteskarta från 1824. Men andra ägde gården då så det gick inte att leta efter Goth Erik i beskrivningen. Jag följde gård nr 14 framåt i husförhörslängderna. År 1824 ägdes den av soldaten Hans Ståhle som jag hittade i beskrivningen och kunde se vilket Lit (nr) det var på kartan. Men kartan över Sörboda 1824 ser inte ut som dagens. Jag jämförde dagens karta med skifteskartan för att hitta de få gemensamma punkter som fanns. Till slut kom jag fram till att Gothgården låg där dagens Djäkengård nu ligger d v s precis i innerkurvan i den 90-graderskurva som finns i Sörboda. Men inga hus finns kvar sedan 1700-talet.

Här i 90-graderskurvan i Sörboda låg på 1700-talet Gothgården. Nu heter gården Djäkengården och inga hus från 1700-talet finns kvar. Det äldsta till höger är från 1800-talet.

Nästa fråga var till vilken fäbod de drog, det fanns gott om fäbodarna i de stora skogarna öster om Sörboda. Jag visste vem som ägde gården 1824 och på fäbodarna hölls laga skifte fyra år senare. Gårdarna i Sörboda hade fäbodarna på flera platser. Jag kollade beskrivningen till dessa och kunde konstatera att Hans Ståhle hade en gård i Långbodarna som ligger långt bort mot Dalfors. Det gick dock inte att utröna var på fäboden hans gård låg.

Enda kvarvarande eldhuset från 1700-talet i Långbodarna. Vi vet inte om det var här som sörbodakullorna var men det är inte omöjligt.

Ristningar på väggarna i eldhuset i Långbodarna. Kan det vara samma kullor?

De flesta gårdar i Långbodarna är borta, det finns bara några enstaka stugor kvar. Men en av dessa är mycket intressant. Det är ett orört eldhus från 1700-talet med massor av inskriptioner i form av namn och årtal från 1700- och 1800-talen. Det är inte omöjligt att några av dessa gjorts av samma vallkullor som vid Halgonberget.

Det är möjligt att Gothfolket även drog till Bondbodarna som ligger på andra sidan om Halgonberget. Där finns inte mycket kvar nu, bara lite öppna gräsområden och en nedruttnande lada.

I Bondbodarna som är den fäbod som ligger närmast Halgonberget finns inte mycket kvar, bara denna nedruttnade lada. Men man ser på terrängen att det är en gammal fäbodtäckt.

Hur var det med dem i Dalbyn då? Det finns alltför många BED och AED för att det ska gå att få fram vilka det är. AOD kan vara någon av följande: Kox Anna Olsdotter född 1757, Subb Anna Olsdotter född 1743, Klockar Anna Olsdotter född 1761 eller Asp Anna Olsdotter född 1763. Kanske är det någon av de två sista eftersom de är yngst.

Detta är vad jag kommit fram till, någon annan får gärna forska vidare och se om det blir ett annat resultat.

Litteraturtips:

- Rolf Lundqvist: Ristade träd i skogen, Dalarnas Hembygdsbok 2005
- Bengt Oldhammer/Pär Johansson: I vargens spår, Rättviks Naturskyddsförening